Zıt anlamlı sözcükler

Konu anlatımı • Açıklamalı örnekler

Karşıt kavramları tanıyalım

Birbirine karşıt anlam taşıyan sözcüklere **zıt (karşıt) anlamlı sözcükler** denir. Varlıkların özelliklerini, miktarları ve durumları karşılaştırırken bu sözcüklerden yararlanırız: **az–çok, temiz–kirli**.

Olumsuzluk ile zıtlık aynı değildir

Bir işin yapılmaması, o işin karşıtının yapıldığı anlamına gelmez.
Açmak–açmamak: olumlu ve olumsuz biçimlerdir.
Açmak–kapatmak: zıt anlamlıdır.
Her sözcüğün zıt anlamlısı bulunmaz: “kalem” için zıt anlam aramayız.

Beş açıklamalı örnek

derin ↔ sığ	Bu koy derin, kıyıdaki su ise sığdır.
erken ↔ geç	Sabah erken çıktık, akşam geç döndük.
ıslak ↔ kuru	Islak havluyu alıp yerine kuru havlu koydum.
artmak ↔ azalmak	Yağış artınca sulama ihtiyacı azaldı.
ağır ↔ hafif	Ağır valizi babam, hafif çantayı ben taşıdım.

Cümledeki anlamı incele

“**Açık** kapıyı kapattı.” cümlesinde açık sözcüğünün karşıtı **kapalı**dır. “Açık renkli kazak” sözünde ise karşıt **koyu** olur. Zıt anlamı bulurken sözcüğün cümledeki anlamına bak.

Kendini dene: “Gülmek–gülmemek” ve “gülmek–ağlamak” çiftlerinden hangisi zıt anlamlıdır?
Cevap: Gülmek–ağlamak. Gülmemek, gülmek eyleminin olumsuzudur.

Sorumasyon · Tüm hakları saklıdır. · 2026

Eş anlamlı sözcükler

Konu anlatımı • Açıklamalı örnekler

Farklı sözcükler, aynı anlam

Yazılışları ve okunuşları farklı, anlamları aynı olan sözcüklere **eş anlamlı (anlamdaş) sözcükler** denir. “Doktor” ve “hekim” aynı mesleği karşılar. Eş anlamlıları öğrenmek anlatımımızı zenginleştirir.

Yerine koy ve yeniden oku

Eş anlamlı sözcüğü cümlede yerine koyduğunda anlam korunmalıdır. Ancak sözcüklerin farklı anlamları olabildiği için **her cümlede** aynı değişiklik yapılamaz.
“Kara gözler” → “Siyah gözler” uygundur.
“Kara haber” → “Siyah haber” uygun değildir.

Beş açıklamalı örnek

öykü = hikâye	Akşam kısa bir öykü / hikâye okuduk.
yürek = kalp	Doktor yüreğinin / kalbinin sesini dinledi.
yanıt = cevap	Sorunun yanıtını / cevabını buldum.
sene = yıl	Bir sene / yıl sonra yeniden buluşacağız.
fayda = yarar	Düzenli okumanın birçok faydası / yararı vardır.

Yakın olmak, aynı olmak değildir

Öğretmen–okul birbiriyle ilgilidir; aynı anlama gelmez. **Koşmak–yürümek** de farklı hareketlerdir. Eş anlamlı bir çift ararken yalnızca aynı konuyla ilgili olmalarına bakma; aynı kavramı karşılayıp karşılamadıklarını düşün.

Kendini dene: “Bu kelimenin manasını öğrendim.” cümlesinde iki sözcüğü eş anlamlılarıyla değiştir.
Cevap: Bu sözcüğün anlamını öğrendim. Kelime=sözcük, mana=anlam.

Sorumasyon · Tüm hakları saklıdır. · 2026

Eş sesli sözcükler

Konu anlatımı • Açıklamalı örnekler

Aynı ses, farklı anlam

Yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları birbirinden farklı olan sözcüklere **eş sesli (sesteş) sözcükler** denir. “Çay” bir içeceğin de bir akarsuyun da adı olabilir. Hangi anlamın kullanıldığını cümleden anlarız.

Anlamı cümle belirler

“Bardaktaki **çay** soğudu.” → İçecek.
“Köprünün altından **çay** akıyor.” → Akarsu.
İki kullanımda sözcüğün sesi ve yazısı aynıdır; karşıladığı kavramlar farklıdır. Bir sözcüğün iki cümlede geçmesi tek başına yeterli değildir; anlamları da farklı olmalıdır.

Beş açıklamalı örnek

gül	Bahçedeki gül açtı. / Bu şakaya sen de gül!
yaz	Yaz mevsimi geldi. / Adını kâğıda yaz.
kaz	Gölette bir kaz var. / Fidan için çukur kaz.
at	Çiftlikte bir at gördüm. / Topu bana at.
yüz	Yüz lira biriktirdim. / Yüzünü suyla yıkadı.

Aynı anlamı tekrar etmek sesteşlik göstermez

“Kırmızı **gül** aldım.” ve “Sarı **gül** aldım.” cümlelerinde gül, aynı çiçeğin adıdır. Sesteş anlamları göstermek için “Bana bakıp **gül**!” cümlesiyle karşılaştırırız: burada gülmek eylemi anlatılır.

Kendini dene: “Kırda yürüdük.” ve “Cevizin kabuğunu kır.” cümlelerinde “kır” ne anlama gelir?
Cevap: İlkinde açık, doğal alan; ikincisinde kırmak eylemi. Eş sesli kullanımlardır.

Sorumasyon · Tüm hakları saklıdır. · 2026

Gerçek ve mecaz anlam

Konu anlatımı • Açıklamalı örnekler

Sözcüğün kullanıldığı anlamı bulalım

Bir sözcüğün temel, akla ilk gelen anlamı **gerçek anlam**dır. Sözcüğün bu anlamından uzaklaşıp başka bir kavramı anlatacak biçimde kullanılması **mecaz anlam**dır. Aynı sözcük, farklı cümlelerde farklı anlamlar kazanabilir.

Söylenen ile anlatılanı karşılaştır

“Taşın yüzeyi **sert**.” → Dokunulduğunda kolay biçim değiştirmiyor; gerçek anlam.
“Bana **sert** sözler söyledi.” → Kırıcı ve incitici sözler; mecaz anlam.
Karar vermeden önce sözcüğün tek başına anlamını değil, **bütün cümleyi** düşün.

Beş açıklamalı örnek

parlak	Parlak lamba → Işık saçan. Parlak fikir → Çok başarılı fikir.
kırılmak	Tabak kırıldı. → Parçalara ayrıldı. Sözlerine kırıldım. → Gücendim.
acı	Acı biber → Yakıcı tat. Acı haber → Üzücü haber.
boş	Boş şişe → İçinde bir şey yok. Boş sözler → Yararsız, anlamsız sözler.
yanmak	Odun yandı. → Tutuştu. Biletim yanınca üzüldüm. → Geçersiz oldu.

Sesteşlikle karıştırma

“Keskin bıçak” ve “keskin zekâ” arasında anlam aktarımı vardır; ikincisi **mecaz**dır. “Yaz mevsimi” ve “Yazı yaz.” örneklerinde ise birbirinden farklı kavramları karşılayan **sesteş** sözcükler bulunur.

Kendini dene: “Bu ağır eleştiri onu üzdü.” cümlesinde ağır sözcüğü gerçek mi, mecaz mı?
Cevap: Mecazdır. Tartılan bir ağırlığı değil, incitici ve sert bir eleştiriyi anlatır.

Sorumasyon · Tüm hakları saklıdır. · 2026

Somut ve soyut anlam

Konu anlatımı • Açıklamalı örnekler

Duyularımızla algılayabilir miyiz?

Görme, işitme, koklama, tatma veya dokunma duyularımızdan **en az biriyle** algılanabilen varlık ve kavramları karşılayan sözcükler **somut** anlamlıdır. Duyularla doğrudan algılanamayan duygu, düşünce ve kavramları karşılayan sözcükler **soyut** anlamlıdır.

Görünmeyen her şey soyut değildir

Ses: İşitilir, somuttur. **Koku:** Koklanır, somuttur.
Rüzgâr: Tenimizde hissedilir, somuttur.
Cesaret: Bir duyumuzla doğrudan algılanmaz, soyuttur.
Bir kişinin cesur davranışını görebiliriz; ancak cesaret kavramının kendisini göremeyiz.

Beş açıklamalı örnek

limon → somut	Rengini görür, kokusunu ve tadını algılarız.
zil sesi → somut	İşitme duyumuzla algılarız.
sabır → soyut	Bir bekleyişte gösterilen dayanma gücüdür.
umut → soyut	Geleceğe yönelik bir duygu ve beklentidir.
özgürlük → soyut	Bir durum ve kavramdır; elle tutulmaz.

İki ayrı soruyu ayıralım

Gerçek–mecaz: Sözcük hangi anlamda kullanılmış?
Somut–soyut: Karşıladığı kavram duyularla algılanabilir mi?
“Sevinç duydum.” cümlesinde **sevinç** soyuttur; kendi gerçek anlamında kullanılmıştır. Soyut anlam ile mecaz anlam aynı şey değildir.

Kendini dene: “Duman, dürüstlük, melodi, kaygı” sözcüklerini gruplandır.
Cevap: Somut: duman, melodi. Soyut: dürüstlük, kaygı. Melodi işitilebilir.

Sorumasyon · Tüm hakları saklıdır. · 2026

Terim anlamlı sözcükler

Konu anlatımı • Açıklamalı örnekler

Bir alanın özel sözcükleri

Bilim, sanat, spor veya meslek gibi bir alanda özel bir kavramı karşılayan sözcüklere **terim anlamlı sözcükler** denir. Terimi anlamak için hangi alana ait olduğunu ve o alanda neyi anlattığını öğreniriz.

Alanı ve cümledeki görevi belirle

“Üçgenin **açılarını** çizdik.” → Matematik terimi.
“Oyuncu **penaltı** kullandı.” → Futbol terimi.
Bir sözcük günlük dilde de kullanılabilir. “Pencerenin perdesi” eşya adıdır; “Oyunun ikinci perdesi” sözündeki **perde** ise tiyatro terimidir.

Beş açıklamalı örnek

kesir / matematik	Bütünün eş parçalarını anlatırken kesir kullanırız.
hece / Türkçe	“Masa” sözcüğü iki heceden oluşur: ma-sa.
ritim / müzik	Şarkının ritmine el çırparak eşlik ettik.
gezegen / astronomi	Dünya, Güneş çevresinde dolanan bir gezegendir.
röntgen / tıp	Doktor kolundaki kemiği incelemek için röntgen istedi.

Her ders sözcüğü terim değildir

“Matematik dersinde **defterimi** açtım.” cümlesinde defter, matematikte özel bir kavramı karşılamaz. “Karenin **köşegenini** çizdim.” cümlesinde ise köşegen bir geometri terimidir. Sözcüğün geçtiği yere değil, **taşıdığı anlama** bak.

Kendini dene: “Hakem düdük çaldı.” cümlesinde spor alanına ait kişi görevini bildiren terim hangisi?
Cevap: Hakem. Karşılaşmayı kurallara göre yöneten kişiyi karşılar.

Sorumasyon · Tüm hakları saklıdır. · 2026

Deyimler

Konu anlatımı • Açıklamalı örnekler

Az sözle etkili anlatım

Bir durumu etkili biçimde anlatan, genellikle gerçek anlamından uzaklaşmış, kalıplaşmış söz gruplarına **deyim** denir. “Hapı yutmak” deyimi ilaç içmeyi değil, kötü bir duruma düşmeyi anlatabilir. Anlamını cümle içinde düşünürüz.

Deyimi bütün olarak yorumla

Deyimdeki sözcükleri tek tek açıklamak, deyimin anlamını vermeyebilir. **“Gözüne girmek”**, birinin sevgisini ve güvenini kazanmaktır.
Deyimler kalıplaşmıştır; sözcükleri gelişigüzel eş anlamlılarıyla değiştirilmez. Ancak cümleye göre ek alabilir: “Gözüne **girdi**.”

Beş açıklamalı örnek

dört gözle beklemek	Çok istemek, sabırsızlıkla beklemek. Gezinin gününü dört gözle bekliyoruz.
ağzını aramak	Birinin düşüncesini öğrenmeye çalışmak. Hediyeyi seçmeden kardeşimin ağzını aradım.
içi içine sığmamak	Çok heyecanlanmak ve sevinmek. Yolculuk öncesi içi içine sığmıyordu.
elinden geleni yapmak	Yapabileceği her şeyi yapmak. Takımına yardım için elinden geleni yaptı.
küplere binmek	Çok öfkelenmek. Camın kırıldığını duyunca küplere bindi.

Deyim mi, gerçek bir hareket mi?

“Doktor ağzına baktı.” sözünde gerçek bir muayene anlatılır. “Ne düşündüğünü öğrenmek için **ağzını aradı**.” sözünde deyim vardır. Deyimin anlamını **olaya ve cümlenin bütününe** bakarak seçeriz; genellikle genel bir öğüt vermez.

Kendini dene: “Sonunda aradığım kitabı bulunca içim içime sığmadı.” Hangi duygu anlatılıyor?
Cevap: Büyük sevinç ve heyecan. Deyim, fiziksel bir sığmama durumunu anlatmaz.

Sorumasyon · Tüm hakları saklıdır. · 2026

Atasözleri

Konu anlatımı • Açıklamalı örnekler

Deneyimlerden gelen sözler

Uzun yılların deneyim ve gözlemlerini aktaran, halka mal olmuş kalıplaşmış sözlere **atasözü** denir. Genellikle öğüt verir veya yaşamla ilgili genel bir yargı bildirir. İlk söyleyeni çoğunlukla bilinmez; kuşaktan kuşağa aktarılır.

Verdiği dersi bul

Atasözünü okurken “Bize ne öğretiyor?” diye sor. Sözcüklerin yalnız gerçek anlamına bakma.
“Emek olmadan yemek olmaz.” → Bir sonuç elde etmek için çalışmak gerekir.
Atasözleri tam bir yargı taşır; kalıplaşmış sözcükleri ve sıraları gelişigüzel değiştirilmez.

Beş açıklamalı örnek

Ak akçe kara gün içindir.	Tasarruf: Birikim, zor günlerde işe yarar.
Birlikten kuvvet doğar.	Dayanışma: Birlikte çalışanlar daha güçlü olur.
Sabrın sonu selamettir.	Sabır: Güçlüklere sabreden kişi sonunda rahatlığa ulaşır.
Dost acı söyler.	Dostluk: Gerçek dost, yararımız için doğruyu söyler.
Ayağını yorganına göre uzat.	Ölçülülük: Harcamalarını imkânlarına göre ayarla.

Deyim ile atasözünü karşılaştıralım

“Etekleri zil çalmak” → Çok sevinmek. Bir durumu anlatır; **deyimdir**.
“İşleyen demir pas tutmaz.” → Çalışan, etkin kalan kişi canlılığını korur. Genel bir ders verir; **atasözüdür**. İkisi de dilimizin kalıplaşmış sözleridir.

Kendini dene: “Komşu komşunun külüne muhtaçtır.” atasözü hangi düşünceyi anlatır?
Cevap: İnsanlar birbirinin yardımına ihtiyaç duyar. Küçük yardımlar bile değerlidir.

Sorumasyon · Tüm hakları saklıdır. · 2026